

بررسی اقتصادی هزینه‌های ورزشی خانوار ایرانی در سال‌های ۱۳۷۷ و ۱۳۸۰

دکتر فریا عسکریان^۱، دکتر افشار جعفری^۲

۱. استادیار دانشگاه تبریز

تاریخ دریافت مقاله: ۸۵/۱۰/۲۷ تاریخ پذیرش مقاله: ۸۶/۹/۱۰

چکیده

ورزش از بعد عملی و تماشایی بودن، به تولید و مصرف کالاها و خدمات ورزشی می‌انجامد که این امر سهم به‌سزایی در رشد صنعت ورزش کشورها بازی می‌کند. با توجه به اهمیت نقش مصرف کالاهای ورزشی در توسعه اقتصادی صنعت ورزش و روشن نبودن میزان آن در ایران، محقق بر آن شد تا با استفاده از پرسشنامه‌های بررسی هزینه خانوار، میزان هزینه‌های ورزشی خانوار شهری و روستایی، سرانه ورزشی و الگوی مصرف آن را به دست آورده و سهم آنرا از GDP ورزش و کشور در سال‌های فوق تعیین نماید. داده‌های به دست آمده، ابتدا با استفاده از آمار توصیفی تنظیم، و سپس از طریق آزمون نسبت‌ها، به طور یک طرفه و با استفاده از نمرات Z در سطح $\alpha=0/05$ بررسی شدند. نتایج به دست آمده حاکی است هزینه‌های ورزشی خانواده‌های ایرانی در سال ۱۳۷۷ معادل ۵۰۹ میلیارد ریال، ۲۲٪ کل هزینه خانوار، ۳۷/۰۴٪ ورزش و ۰/۰۱٪ GDP کشور می‌باشد. این هزینه‌ها در سال ۱۳۸۰ با ۶۵۱ میلیارد ریال ۱۷٪ کل هزینه خانوار، ۲۲/۷۹٪ GDP ورزش و ۰/۹۰٪ GDP کشور است. این میزان، نسبت به کشورهای پیشرفته، به طور معناداری کمتر می‌باشد. از مهم‌ترین دلایل آن می‌توان به بالا بودن سهم هزینه‌هایی همچون مسکن و خوراکی‌ها در سبد هزینه‌های خانوار، پایی بودن میزان متوسط درآمد سالانه خانوار نسبت به هزینه‌ها، بالا بودن میزان تورم در کشور و عدم مشارکت درصد قابل توجه مردم در فعالیت‌های ورزشی نسبت به سایر کشورهای پیشرفته اشاره داشت.

کلیدواژه‌های فارسی: صنعت ورزش، هزینه ورزشی خانوار، تولید ناخالص داخلی.

مقدمه

ورزش و تفریحات سالم در کشورهای توسعه یافته به عنوان یک صنعت مهم و عاملی اثر گذار در رشد اقتصاد ملی بسیار مورد توجه است و یکی از بزرگترین و درآمدزاترین صنایع در قرن بیست و یکم، به شمار می رود. صنعت ورزش^۱ به سرعت جهانی شده و قلمرو آن همه جا را تسخیر کرده و در نقاط دور افتاده دنیا ریشه دوانده است تا میلیاردها انسان به روش های گوناگون از آن بهره مند شوند (۱). این صنعت عملاً با همه جنبه های اقتصادی از رسانه های گروهی گرفته تا پوشاک، غذا، و تجهیزات در هم تنیده است و می تواند با تأثیرات اقتصادی مستقیم و غیر مستقیم مانند ایجاد اشتغال، درآمدزایی، تأثیر خانوار، جذب تماشاگر و گردشگری، شرط بندی، کاهش هزینه های درمان، ارتقاء سطح سلامتی و افزایش عملکرد کارکنان بر اقتصاد ملی کشورها اثر گذار باشد (۲). هر چند صنعت ورزش دارای بخش های متعددی است، اما همگی در یک نقطه یعنی تولید «محصول یکتای ورزش» اشتراک دارند. محصولات ورزشی به کالاها و خدمات، رویدادها، آموزش و اطلاعات ورزشی تقسیم می گردد (۳). هر کدام از محصولات ورزشی می تواند به نوبه خود بر روی تولید ناخالص داخلی^۲ (GDP) و ارزش افزوده تأثیر بگذارد (۴).

امروزه به دلایل مختلفی همچون افزایش اوقات فراغت، گرایش شدید به تندرستی، رایج شدن شرکت در فعالیت های ورزشی، افزایش درآمد خانوار، شیوع ورزش حرفه ای، افزایش آگاهی مردم از بهداشت و سلامتی و کوتاه شدن زمان کار در بیشتر کشورهای توسعه یافته، ورزش اهمیت بیشتری پیدا کرده است (۵، ۶، ۷). مشارکت بیش از ۶۰ درصد مردم در فعالیت های ورزشی و اختصاص یافتن بیش از ۹۰ درصد GDP ورزش به هزینه های ورزشی در برخی از کشورهای پیشرفته، موجب رشد چشمگیر این صنعت شده است؛ تا جایی که سرانه هزینه ورزشی برخی از کشورهای پیشرفته بیش از ۱۰۰ تا ۳۰۰ دلار است (۲). در برخی از کشورها مانند آلمان، فرانسه، سوئیس و کانادا، به ترتیب بیش از ۶۹، ۷۳/۹، ۷۴ و ۷۸ درصد مردم در فعالیت های ورزشی شرکت می کنند (۸، ۹).

1. Sports Industries
2. Gross Domestic Product

از آنجا که میزان هزینه‌های ورزشی خانوار با میزان رواج ورزش در هر کشوری متناسب است (۲) و هر شرکت کننده یک خریدار محسوب می‌شود، بنابراین میزان هزینه‌های ورزشی خانوار به طور مستقیم به مشارکت مردم در ورزش ارتباط دارد. به عنوان مثال، میزان هزینه ورزشی خانوار استرالیایی، انگلیسی و اسکاتلندی در سال ۱۹۹۵ به ترتیب ۱/۶، ۲/۲۴ و ۲/۷۵ درصد کل هزینه خانوار این کشورها گزارش شده است (۱۲، ۱۱، ۱۰). هزینه‌های ورزشی امریکا، سوئیس، انگلستان، دانمارک و پرتغال به ترتیب ۹۵، ۹۱/۶، ۷۹/۱، ۵۵/۶ و ۳۶/۵ درصد GDP بخش ورزش را به خود اختصاص می‌دهد (۱۴، ۱۳). در برخی از کشورها، مانند انگلستان و نیوزیلند نرخ رشد هزینه‌های ورزشی خانوار از رشد اقتصاد کشور بالاتر گزارش شده است (۲). تحقیقات انجام شده حاکی است، مشارکت مردم در ورزش و در نهایت میزان هزینه‌های ورزشی خانوار با میانگین درآمد یک کشور همخوانی دارد. به عنوان مثال کشورهایی که دارای درآمد متوسط به بالا هستند دارای سرانه ورزشی ۱۰۰ تا ۳۰۰ دلار هستند (۱۵). کشورهای استرالیا، کانادا، نیوزیلند، انگلستان و آمریکا با سرانه ورزشی ۱۳۷/۸۸، ۱۹۱/۵۱، ۱۷۳/۴۳، ۲۸۴/۵۴، ۵۵۱/۲۶ دلار از این قبیل هستند (۱۶) (جدول ۱).

جدول ۱. میزان هزینه ورزشی خانوار در چند کشور منتخب

کشور	پول رایج	میلیون (پول رایج)	سرانه (پول رایج)	سرانه (دلار آمریکا)
استرالیا	دلار استرالیا	۳۶۰/۳	۱۸۵/۹۴	۱۳۷/۸۸
کانادا	دلار کانادا	۸۲۶/۷	۲۶۱/۱۳	۱۹۱/۵۱
نیوزیلند	دلار نیوزیلند	۹۶۷	۲۶۴/۲۱	۱۷۳/۴۳
انگلستان	پوند	۵۶۵/۱۰	۱۸۰/۲۶	۲۸۴/۵۴
آمریکا	دلار آمریکا	۸۴۸/۱۴۴	۵۵۱/۲۶	۵۵۱/۲۶

در کشوری مانند کانادا بیشترین هزینه ورزشی خانوار مربوط به شرط بندی‌های شناسست که به دلیل محبوبیت این رشته است (۱۹). دیوید کاستلو (۱۹۹۹) اعلام نموده است که در بین سرانه هزینه‌های خانوار استرالیایی، ورزش و تفریحات بعد از خوراکی‌ها، حمل و نقل و مسکن، یعنی در رتبه چهارم اهمیت قرار دارد (۱۷). بنابراین رشد ۲۴ درصدی هزینه ورزشی خانوار استرالیایی در سال ۱۹۹۸ نسبت به سال ۱۹۹۳ نیز متأثر از همین موضوع می‌باشد (۱۸).

ولادیمیر آندرف میزان هزینه های ورزشی خانوار در مجارستان، دانمارک، ایتالیا، انگلستان و آلمان را به ترتیب ۸۹/۱، ۴۶۷/۴، ۹۴۳۴/۹، ۱۳۰۳۵/۸ و ۱۴۹۵۴ میلیون دلار اعلام کرده است. بر اساس نظر وی هزینه های ورزشی خانوار با اندازه بازار کالاهای ورزشی هر کشور متناسب است (۱۳) و هزینه ورزشی خانوار در فرانسه، آلمان، ایتالیا، اسپانیا، سوئیس و انگلستان با بیش از هفت میلیارد دلار نشان دهنده بزرگی بازار کالاها و خدمات ورزشی این کشورهاست (۱۳،۸).

با توجه به آنچه گذشت، گرایش رو به رشد مردم به ورزش از یکسو و نیاز به مصرف کالاها و خدمات ورزشی بیشتر از سوی دیگر، اهمیت بررسی هزینه های ورزشی خانوار را دو چندان کرده است. از آنجا که در این زمینه تاکنون هیچ گونه تحقیقی در ایران صورت نگرفته است، محقق بر آن شد تا با استفاده از پرسشنامه های بررسی هزینه خانوار بر اساس طبقه بندی CPC میزان هزینه های ورزشی خانوار شهری و روستایی، سرانه ورزشی و الگوی مصرف آن را به دست آورده و سهم آنرا از GDP ورزش و کشور در سال های ۱۳۷۷ و ۱۳۸۰ تعیین نماید.

روش شناسی تحقیق

این مطالعه از نوع تحقیقات توصیفی _ پیمایشی بوده و جمع آوری اطلاعات با استفاده از پرسشنامه های هزینه خانوار شهری و روستایی مرکز آمار، اطلاعات کتابخانه ملی ایران و وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی در هشت گروه پوشاک، کفش، انواع توپ، فراگیری ورزش های مختلف، تهیه بلیط، ورودی حق عضویت، کرایه لوازم، کتابها، نشریات و سایر تجهیزات ورزشی مورد بررسی قرار گرفت.

به طور کلی هزینه مصرفی خانوار، شامل هزینه استفاده شده برای انواع وسیعی از کالاها و خدمات است که بر اساس طبقه بندی محوری محصولات (CPC) به موارد خوراکی و غیر خوراکی تقسیم می شود: الف) مواد خوراکی، نوشیدنی و دخانی و ب) مواد غیر خوراکی شامل: ۱. پوشاک و کفش، ۲. مسکن، آب و برق و سوخت، ۳. لوازم، وسایل و خدمات

خانوار، ۴. درمان و بهداشت، ۵. حمل و نقل و ارتباطات، ۶. تفریح، سرگرمی و خدمات فرهنگی و ۷. کالاها و خدمات متفرقه.

هزینه‌های ورزشی خانوار بخشی از هزینه‌های تفریح، سرگرمی و خدمات فرهنگی را در بخش مواد غیر خوراکی تشکیل می‌دهد که خود به هشت گروه شامل: پوشاک، کفش، انواع توپ، فراگیری ورزش‌های مختلف، تهیه بلیط، ورودی و حق عضویت، کرایه لوازم، کتاب‌ها، نشریات و سایر تجهیزات ورزشی تقسیم می‌شود (۲۱، ۲۲).

اطلاعات مربوط به هزینه خانوار در بخش نشریات ورزشی در دو قسمت روزنامه‌ها و مجلات و کتاب‌های ورزشی، به ترتیب از وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی و مؤسسه نمایشگاه فرهنگی (خانه کتاب) استخراج و با توجه به نسبت آنها به هزینه کل خانوار در بخش نشریات، مورد محاسبه قرار گرفت. جهت دسترسی به اطلاعات هزینه ورزشی خانوار در دیگر موارد، از نتایج طرح آمارگیری هزینه و درآمد خانوارهای شهری و روستایی سال‌های ۱۳۷۷ و ۱۳۸۰ استفاده گردید. بدین طریق میانگین هزینه ورزشی برای یک خانوار شهری و روستایی به دست آمد. سپس با استفاده از اطلاعات موجود درباره تعداد خانوارهای شهری و روستایی در سال‌های مورد نظر، با حاصل ضرب هزینه ورزشی یک خانوار شهری و روستایی در تعداد خانوارهای موجود، و جمع نمودن آنها با یکدیگر مصرف کل ورزشی خانوار به دست آمد. با تقسیم نمودن اعداد فوق بر جمعیت افراد میزان سرانه ورزشی نیز حاصل گردید.

قابل ذکر است که جهت دستیابی به تغییرات واقعی هزینه‌ها بین سال‌های ۱۳۷۷ و ۱۳۸۰، قیمت‌های سال ۱۳۷۷ به عنوان سال پایه در نظر گرفته شد و با تقسیم شاخص قیمت‌های سال ۱۳۷۷ بر سال ۱۳۸۰، و ضرب کردن نتیجه به دست آمده در هزینه‌ها، اثرات تورم از بین برده شد (۲۳). داده‌های به دست آمده در این تحقیق، ابتدا با استفاده از آمار توصیفی، تنظیم و مورد بررسی مقدماتی قرار گرفت. سپس با استفاده از آمار استنباطی غیر پارامتریک (آزمون نسبت‌ها) به طور یک طرفه^۱ با استفاده از نمرات Z در سطح $\alpha = 0/05$ بررسی شدند.

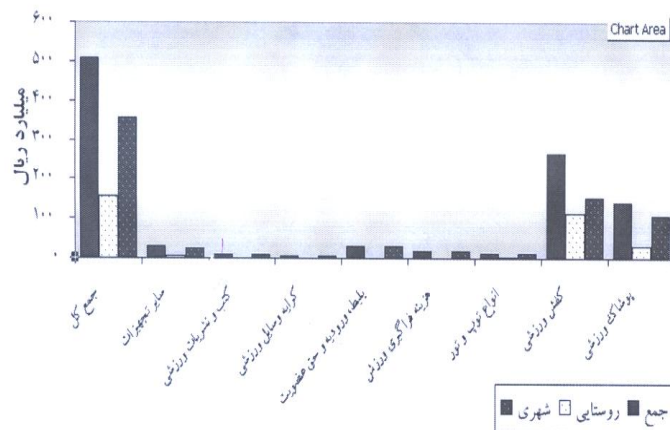
نتایج و یافته های تحقیق

میزان کل هزینه های ورزشی خانوارهای ایرانی در سال ۱۳۷۷ معادل ۵۰۹ میلیارد ریال است که ۰/۲۲ درصد از کل هزینه خانوار، ۳۷/۰۴ درصد از GDP ورزش و ۰/۰۱ درصد از GDP کشور را به خود اختصاص می دهد. بیشترین هزینه ورزشی خانوارهای شهری به ترتیب مربوط به کفش ورزشی (۴۲/۷۱ درصد)، پوشاک ورزشی (۳۰/۴۵ درصد) و بلیط، ورودی و حق عضویت (۸/۵۱ درصد) است. در حالی که کفش ورزشی (۷۲/۴۷ درصد)، پوشاک ورزشی (۱۹/۹۲ درصد) و سایر تجهیزات (۴/۷۷ درصد) بیشترین سهم از هزینه های ورزشی خانوار روستایی را به خود اختصاص داده است (جدول ۲ و شکل ۱).

جدول ۲. میزان هزینه های ورزشی خانوار در سال ۱۳۷۷ (میلیارد ریال) (۲۵)

نوع هزینه	شهری	روستایی	جمع
پوشاک ورزشی	۱۰۸	۳۱	۱۳۹
کفش ورزشی	۱۵۲	۱۱۲	۲۶۴
انواع توپ و تور	۱۱	۲	۱۳
هزینه فراگیری ورزش	۱۷	۰/۴	۱۷/۴
بلیط، ورودی و حق عضویت	۳۰	۰/۴	۳۰/۴
کرایه و نشریات ورزشی	۵	۰/۹۵	۵/۹۵
کتابها و نشریات ورزشی	۸	۰/۷	۸/۷
سایر تجهیزات	۲۴	۷	۳۱
جمع کل	۳۵۵	۱۵۴	۵۰۹

سرانه ورزشی هر خانوار و فرد ایرانی در سال ۱۳۷۷ به ترتیب برابر با ۴۰۹۷۹ ریال و ۸۲۳۱ ریال برآورد شد. هزینه های ورزشی خانوارهای ایرانی سال ۱۳۸۰ با ۶۵۱ میلیارد ریال ۰/۱۷ درصد از کل هزینه خانوار، ۲۲/۷۹ درصد از GDP ورزش و ۰/۰۹ درصد از GDP کشور را به خود اختصاص می دهد. هزینه های خانوار نسبت به سال ۱۳۷۷ به میزان ۱۴۲ میلیارد ریال افزایش نشان می دهد. در حالی که، با احتساب تورم تنها در حدود ۱۶/۷۴ درصد افزایش داشته است.

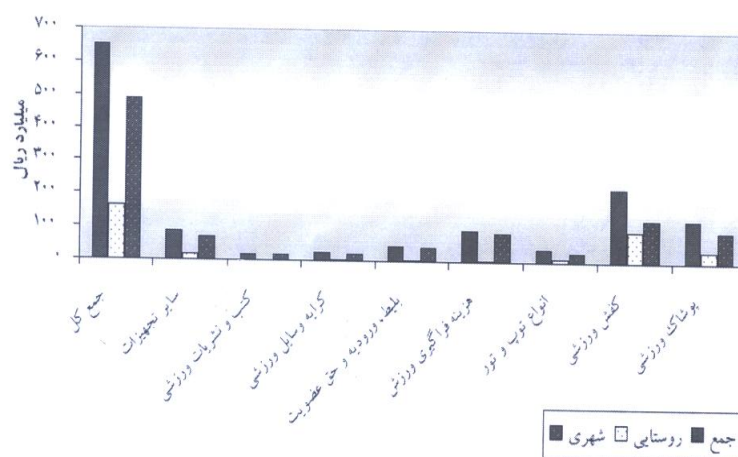

شکل ۱. میزان هزینه‌های شهری و روستایی در سال ۱۳۷۷

بیشترین هزینه ورزشی خانوارهای شهری به ترتیب مربوط به کفش ورزشی (۲۶/۳۰ درصد)، پوشاک ورزشی (۱۹/۶۱ درصد) و هزینه فراگیری ورزش‌های مختلف (۱۸/۰۸ درصد) است. اما در خانوارهای روستایی هزینه کفش ورزشی (۵۷/۰۵ درصد)، پوشاک ورزشی (۲۰/۲۸ درصد) و سایر تجهیزات (۱۰/۷۸ درصد) به ترتیب از بیشترین سهم ممکن برخوردارند (جدول ۳ و شکل ۲).

جدول ۳. میزان هزینه‌های ورزشی خانوار در سال ۱۳۸۰ (میلیارد ریال) (۲۶)

نوع هزینه	شهری	روستایی	جمع
پوشاک ورزشی	۹۵	۳۳	۱۲۸
کفش ورزشی	۱۲۸	۹۴	۲۲۲
انواع توپ و تور	۲۸	۹	۳۷
هزینه فراگیری ورزش	۸۸	۴	۹۲
بلیط، ورودی و حق عضویت	۴۳	۲	۴۵
کرایه و نشریات ورزشی	۲۱	۳	۲۴
کتابها و نشریات ورزشی	۱۶	۱	۱۷
سایر تجهیزات	۶۸	۱۸	۸۶
جمع کل	۴۸۷	۱۶۴	۶۵۱

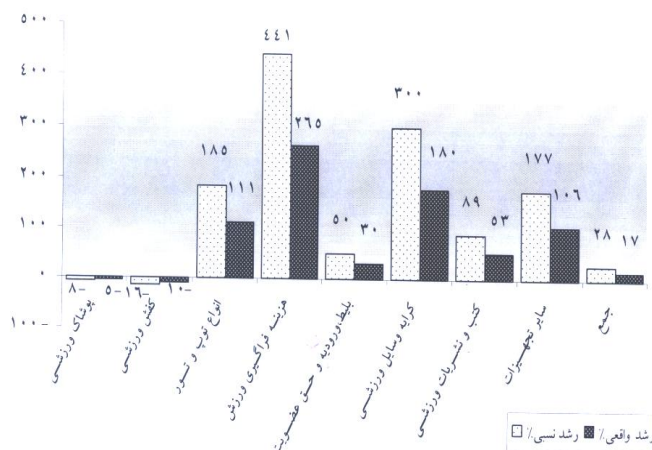

شکل ۲. میزان هزینه های شهری و روستایی در سال ۱۳۸۰

سرانه ورزشی هر خانوار و فرد ایرانی در سال ۱۳۸۰ به ترتیب برابر با ۴۴۷۹۳ ریال و ۱۰۰۲۹ ریال برآورد شد. مقدار سرانه برای هر خانوار و فرد ایرانی نسبت به سال ۱۳۷۷ بدون احتساب تورم به ترتیب ۹/۳ درصد و ۲۱/۸۴ درصد رشد داشته است. این میزان با احتساب تورم به ترتیب در حدود ۵/۵۸ و ۱۳/۱۱ درصد افزایش داشته است. داده های مربوط به هزینه های ورزشی خانوار به تفصیل در جدول ۴ و شکل ۳ آمده است.

جدول ۴. مقایسه هزینه های ورزشی خانوار در سال های ۱۳۷۷ و ۱۳۸۰ (* میلیارد ریال)

نوع هزینه	* ۱۳۷۷	* ۱۳۸۰	تغییرات نسبی *	تغییرات واقعی *	رشد نسبی %	رشد واقعی %
پوشاک ورزشی	۱۳۹	۱۲۸	-۱۱	-۶/۶	-۷/۹۱	-۴/۷۵
کفش ورزشی	۲۶۴	۲۲۲	-۴۲	-۲۵/۲	-۱۵/۹۱	-۹/۵۵
انواع توپ و تور	۱۳	۳۷	۲۴	۱۴/۴	۱۸۴/۶۲	۱۱۰/۷۷
هزینه فراگیری ورزش	۱۷	۹۲	۷۵	۴۵	۴۴۱/۱۸	۲۶۴/۷۱
بلیط، ورودی و حق عضویت	۳۰	۴۵	۱۵	۹	۵۰	۳۰
کرايه وسایل ورزشی	۶	۲۴	۱۸	۱۰/۸	۳۰۰	۱۸۰
کتابها، نشریات ورزشی	۹	۱۷	۸	۴/۸	۸۸/۸۹	۵۳/۳۳
سایر تجهیزات	۳۱	۸۶	۵۵	۳۳	۱۷۷/۴۲	۱۰۶/۴۵
جمع	۵۰۹	۶۵۱	۱۴۲	۸۵/۲	۲۷/۹	۱۶/۷۴

شکل ۳. میزان رشد نسبی و رشد واقعی هزینه‌های خانوار ۱۳۸۰ نسبت به ۱۳۷۷

بحث و نتیجه‌گیری

افزایش درآمد، کاهش بیکاری و ارتقاء سهم تجارت، از جمله مهم‌ترین سیاست‌های اقتصادی هر کشور، به شمار می‌آیند. این امر یکی از اهداف برنامه توسعه‌ای ایران نیز محسوب می‌شود که نشان دهنده اهمیت شناخت ظرفیت‌های موجود در بخش‌های مختلف اقتصادی از جمله صنعت ورزش می‌باشد.

در آمد اقتصادی هر کشور به طور مستقیم به میزان تولید و تقاضا وابسته است. در نتیجه، بررسی و شناخت اثرات هر یک از اجزای تقاضای نهایی (مصرف خانوارها، دولت، سرمایه‌گذاری و صادرات) بخش‌های مختلف اقتصادی کشور در نشان دادن نقش و اهمیت آن بخش در اقتصاد کل کشور بسیار راهگشا می‌باشد. نتایج این تحقیق نشان دهنده سهم ناچیز هزینه‌های ورزشی از کل هزینه‌های خانوار ایرانی می‌باشد که به طور معناداری کمتر از کشورهای پیشرفته است. سهم ناچیز مشارکت ورزشی افراد بالای ۶ سال ایران (۳۱/۷ درصد) را می‌توان به عنوان عامل اصلی کاهش هزینه‌های ورزشی خانوارهای ایرانی به شمار آورد (۲۴). زیرا هزینه‌های ورزشی خانوار و میزان مشارکت ورزشی تا حد زیادی به هم

وابسته هستند (۸). در تأیید این مطلب می‌توان به مقایسه هزینه‌های ورزشی نسبت به کل هزینه‌های خانوار اسکاتلندی (۲/۷۵ درصد)، انگلیسی (۲ درصد)، کانادایی (۱/۴۶ درصد)، نروژی ۱/۲۴ و ایرانی (۰/۱۷ درصد) و سهم مشارکت ورزشی آنها اشاره داشت (۲۰، ۱۲، ۱۱، ۱۰). بر اساس مطالعات انجام شده در کشورهایی که دارای میانگین درآمد بالاتری هستند، به علت رفاه بیشتر، گرایش مردم به ورزش و تفریحات سالم نیز بیشتر و در نتیجه هزینه‌های ورزشی خانوار هم بیشتر است (۲۱). به طور مثال، سرانه هزینه‌های ورزشی خانوارهای کانادایی با ۷۸ درصد جمعیت فعال حدود ۵۲۸ دلار (۹)، حدود ۱۰۰ برابر سرانه ورزشی خانوار ایرانی است.

در برخی از کشورهای جهان، همچون انگلستان و نیوزیلند به دلیل محبوبیت و اهمیت چشمگیر ورزش در بین مردم، حتی رشد هزینه‌های ورزشی خانوار نسبت به رشد اقتصادی این کشورها بیشتر گزارش شده است (در انگلستان ۷/۳ به ۲/۷ درصد و در نیوزیلند ۶/۳ به ۳/۵ درصد) (۲)، در حالی که رشد واقعی هزینه‌های ورزشی خانوار ایرانی نسبت به رشد اقتصادی کشور از سال ۱۳۷۷ تا ۱۳۸۰، ۱۶/۷۴ درصد نسبت به ۶۱/۵ درصد بوده است. بالا بودن سهم هزینه‌هایی همچون مسکن و خوراکی‌ها در سبد هزینه‌های خانوار، پایین بودن میزان متوسط درآمد سالانه خانوار نسبت به هزینه‌ها، بالا بودن میزان تورم در کشور و عدم مشارکت درصد قابل توجه مردم در فعالیتهای ورزشی نسبت به سایر کشورهای پیشرفته، از جمله دلایل پایین بودن سهم هزینه‌های ورزشی از کل هزینه‌های خانوار است.

منابع:

۱. الگوی محاسبه محصول ناخالص داخلی روش هزینه (۱۳۷۵)، جلد اول، مرکز آمار.
۲. الگوی محاسبه محصول ناخالص داخلی روش تولید (۱۳۷۵)، جلد اول، مرکز آمار.
۳. محتشم دولتشاهی، طهماسب (۱۳۸۰). نظریه‌ها و سیاست‌ها در اقتصاد کلان. تهران، نشر پشتون. چاپ چهارم.
۴. رجب زاده، احمد (۱۳۸۱). بازی و ورزش. تهران، دفتر طرح‌های ملی وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی.
۵. محاسبه هزینه‌های خانوار (۱۳۷۷)، مرکز آمار ایران.
۶. محاسبه هزینه‌های خانوار (۱۳۸۰)، مرکز آمار ایران.

7. Parks, J.B., Zanger, B.R.K. and Quarterman, J. (1998), Contemporary Sport Management. Champaign, Human Kinetics.
8. Sanderson, K., Harris, F., Russel, S., and Chase, S. (2000), "The Economic Benefits of Sport: A Review". *Business and Economic Research*.
9. Pitts, B.G., and Stotlar, D.K. (1996), Fundamentals of sport marketing. Morgantown, WV: Fitness Information Technology.
10. Cambridge Econometrics. (2002) Evaluating the Regional Economic Impact of Sport the proposed Model Framework, An Interim Report Submitted Sport England.
11. Barros, C.P., Ibrahimo and Szymanski. (2000), Transatlantic Sport. Conference held in Libson.
12. Change-Kyu, K. (1997), The Development of Sports Industry in Korea and their Tasks, 1st Sports Industry Seminar.
13. Chan, D., Ho, A., Tam, J., Wong, A., Wong, D. Sport Industry.
14. Andreff, W. (1994). "The economic of sport in Europe: financing and economic impact". (14th) Informal Meeting of European Sport Ministers, Strasbourg: Council of Europe.
15. House of Commons Canada (2004), Sport in Canada: Leadership, Partnership and Accountability, Everybody's Business.
16. Common wealth of Australia. (221), Game Plan 2006. Sport and Tourism Division, Department of Industry, Science and Resource.
17. The Economic Impact of Sport in Scotland 1995, (1998), Leisure Industries Research Center, University of Sheffield and Sheffield Hallm.
18. The Value of Sports Economy in the Regions. (2003), The Case of the NorthWest. WWW. Sport development. Org.
UK/downloads/research/economy/ Sport Eng-June03.pdf.
19. Andreff, W. (1997), Sport Financing in Europe- Toward a transformation in 21st century, Published at. Sport, Media and Civil Society.
20. Meek, A. (1997). An Estimate of the Size and Supported Economic Activity of the Sport Industry in the United States, Industry Analysis, Sport Marketing Quarterly, 6(4): 15-21.

21. Nana, G., Sanderson, K., and Goodehid, M. (2002). "Economic Impact of Sport", *Business and Economic Research*.
22. Brown, M. and Nagel, M. (2002). "The Size of the Sport Industry in the United States: Understanding the Methodologies". In European Association for Sport Management (Ed.), 10th European Sport Management Congress: Future of Sport Management Proceedings. Firenze: Italy: EASM.
23. Costello, D. Responsible Service of Gambling: An Industry Perspective.
24. Sport and Recreation in Australia.
WWW.Sport.Act.gov.au/docs/srmcbrochure.pdf.
25. Statistics Canada. (2004). Statistics Canada survey of household expenditure.
26. Statistics Norway (2004). Consumer expenditure in sport 2003.